

Балансовий метод як засіб подолання фінансово-економічної кризи в Україні

М. ШАПОВАЛ,
кандидат економічних наук
НДІ праці і зайнятості населення
Міністерства праці та соціальної політики і НАН України

В умовах світової фінансово-економічної кризи важливе значення має не тільки державне регулювання соціально-економічної сфери, а й методи, які застосовуються для збалансування економіки. Для подолання фінансово-економічної кризи в Україні нами запропоновано один із таких економіко-математичних методів.

Світова фінансово-економічна криза вже увійшла майже у кожную українську сім'ю. Верховною Радою, Президентом та Урядом України приймаються певні заходи для її подолання. Але вони, на наш погляд, недостатні.

Історія пам'ятає вихід США з Великої депресії 30-х років двадцятого століття. Тоді для кожного підприємства визначалися обсяги виробництва, рівень заробітної плати, ринки збуту продукції та єдина політика цін. Це був свого роду баланс виробництва та збуту продукції. Ці комплекси заходів називалися Кодексами США, яких налічувалось 746 одиниць. Ними було охоплено 99% американської індустрії та торгівлі. Такі заходи поряд із іншими сприяли подоланню кризи у США та виходу країни у світові лідери і дали можливість країні стати однією з наймогутніших держав.

Другий приклад — Південна Корея, яка за допомогою застосування міжпродуктового балансу швидко відновила економіку та стала однією з провідних постіндустріальних країн світу.

В Радянському Союзі широко застосовувався балансовий метод планування, особливо на рівні Держплану СРСР¹. Як інструмент для збалансування економіки України можна було б використати плановий баланс народного господарства СРСР і союзних республік, що його розробляли в Держплані СРСР. У його склад входили: плановий баланс виробництва, споживання, накопичення і використання національного доходу; баланс праці; баланс національного багатства (баланси основних та

оборотних фондів). Проте перші два розроблялись за галузями економіки народного господарства без розподілу їх на підрозділи суспільного виробництва. Крім того, перший баланс розроблявся в цінах кінцевого споживання, а другий — у поточних цінах. У планових балансах народного господарства не відображена така фаза розширеного відтворення як обіг та обмін — основа реалізації валового суспільного продукту. В ньому, на відміну від схем розширеного відтворення К. Маркса і В. Леніна, не враховувалася збалансованість грошових доходів та їх матеріальне покриття². Ось чому в ринкових умовах використання механізму планового балансу народного господарства СРСР і союзних республік для формування госпрозрахункового механізму, визначення оптимальних пропорцій розширеного відтворення та формування на їх основі стабільних соціальних стандартів ускладнено. Всі балансові моделі того періоду розраховувались за допомогою коефіцієнтів матеріальних витрат і заданих параметрів випуску кінцевої продукції, яка йшла на кінцеве споживання та накопичення капіталу, а валовий внутрішній продукт — оплата праці та всі види податків і прибутків — були розрахунковими.

Однак часто практика не відповідає теорії.

При складанні Державного та місцевих бюджетів розраховуються (задаються) макропоказники (ВВП, інфляція, оплата праці та всі види податків). Частина кінцевої продукції, яка йде на споживання, є результатом від валового внутрішнього продукту. В умовах ринкових відносин кінцева продукція, що йде на споживання, залежить від попиту і пропозиції.

Тепер стосовно теорії. На основі балансових залежностей, виявлених у числових схемах розширеного відтворення К. Маркса³ та В. Леніна⁴, автором статті розроблена економіко-математична модель розвитку суспільного виробництва⁵. На відміну від балансових

¹ Плановый баланс народного хозяйства. — М. : Экономика, 1977. — 278 с.

² Шаповал Н. Методология формирования пропорций и экономических нормативов на тринадцатую пятилетку / Н. Шаповал // Плановое хозяйство. — № 1. — Январь 1989. — С. 27–36.

³ Маркс К. Капитал. Т. 2 — Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., Т. 24. — С. 447, 581–585.

⁴ Ленин В. И. По поводу так называемого вопроса о рынках / В. И. Ленин // Полн. собр. соч., Т.1. — С. 79.

⁵ Шаповал Н. С. Балансовые модели и нормативы в планировании / Н. С. Шаповал. — К. : Наук. думка, 1985. — 128 с.

моделей типу «витрати-випуск» вона побудована за принципом «поставки-випуск». Ключові показники в ній — валовий внутрішній продукт і міжгалузеві поставки засобів виробництва.

У формалізованому виді економіко-математична балансова модель розвитку суспільного виробництва має вигляд:

$$X_j^{t+1} = \sum_{i=1}^n (a_{ji}^t - \theta_{ji}^t) X_i^t + \sum_{i=1}^n \theta_{ji}^t X_i^{t+1} + W_j^{t+1} \quad (j = 1, 2, \dots, m),$$

де X_j^{t+1} — випуск продукції j -го основного виду економічної діяльності в $t+1$ році;

X_i^t — випуск продукції i -го основного виду економічної діяльності в t -му році;

a_{ji}^t — коефіцієнт пропорційного розподілу міжгалузевих поставок засобів виробництва за основними видами економічної діяльності, який визначає частку випуску продукції i -го основного виду економічної діяльності для поставки в якості засобів виробництва на виготовлення одиниці випуску продукції j -го основного виду економічної діяльності в t -му році;

θ_{ji}^t — коефіцієнт приросту міжгалузевих поставок засобів виробництва основного виду економічної діяльності, який визначає частку поставки засобів виробництва j -го основного виду економічної діяльності на виготовлення одиниці випуску продукції i -го основного виду економічної діяльності в t -му році;

W_j^{t+1} — заданий обсяг валового внутрішнього продукту j -го основного виду економічної діяльності в $t+1$ році;

m, n — кількість основних видів економічної діяльності.

Коефіцієнт a_{ji}^t розраховують за формулою:

$$a_{ji}^t = \frac{x_{ji}^t}{X_i^t},$$

де x_{ji}^t — вартість міжгалузевих поставок засобів виробництва i -го основного виду економічної діяльності до j -го основного виду економічної діяльності в t -му році.

Коефіцієнт θ_{ji}^t розраховують за формулою:

$$\theta_{ji}^t = \frac{\Delta x_{ji}^t}{\Delta X_i^t},$$

де Δx_{ji}^t — приріст міжгалузевих поставок засобів виробництва, направлених i -м основним видом економічної діяльності в j -й основний вид економічної діяльності в t -му році;

ΔX_i^t — приріст випуску продукції i -го основного виду економічної діяльності в t -му році.

В ринкових умовах для підприємства головним є поставка продукції відповідно до договірних зобов'язань, а витрати є внутрішньою справою кожного підприємства. Вони залежать від техніки та технології виробництва. Чим вони вищі, тим менше прибуток, а продукція є неконкурентоспроможною.

Від успішного та своєчасного застосування запропонованої балансової моделі у господарській практиці

значною мірою залежить подолання фінансово-економічної кризи в Україні.

Для використання балансової моделі необхідно мати два баланси за останні два роки, а також заданий обсяг випуску валового внутрішнього продукту на поточний рік. За результатами розрахунку визначаються такі показники за видами економічної діяльності у поточному році у вартісному вираженні: випуск продукції; міжгалузеві поставки засобів виробництва; їх приріст, порівняно з попереднім роком; вартість кінцевого споживання; нагромадження капіталу.

На жаль, слід констатувати, що Держкомстат України до цього часу розробляє баланси по типу «витрати-випуск», а не «поставки-випуск». З цього можна зробити висновок, що в Україні до сьогодні діє витратна економіка, яка не має нічого спільного з ринковою.

Запропонована автором статті балансова модель апробована на статистичних даних Держкомстату України за 2003–2005 рр. Для цього у статистичних даних балансу «витрати-випуск» показники переформовані по типу «поставки-випуск».

Автор не буде описувати технологію розрахунку по запропонованій моделі. Вона досить чітко описана в роботі «Балансовые модели и нормативы в планировании»⁶. Однак варто відмітити, що розрахункова величина випуску продукції за 2005 р. збільшується, порівняно зі статистичною, всього на 5,35%. Це свідчить про те, що за допомогою запропонованої моделі (на основі заданого випуску валового внутрішнього продукту та статистичних даних міжгалузевих поставок) можна проводити прогностичні розрахунки випуску продукції та міжгалузевих поставок засобів виробництва. А це в умовах фінансово-економічної кризи надзвичайно важливо.

Нині, використовуючи комп'ютерні технології, можна здійснювати балансові розрахунки за всіма видами економічної діяльності, що має велике значення для узгодженості виробництва та поставок продукції.

Використання запропонованого методу одночасно з нормативно-правовими актами дозволить прискорити вихід України з кризи. Для цього на законодавчому рівні доцільно підсилити державне регулювання та відповідальність підприємств за надання необхідної інформації для розробки такого балансу.

У зв'язку з тим, що Держкомстат запізнюється зі звітністю за минулий рік, а по міжгалузевому балансу — майже на три роки, для більшої обґрунтованості прогностичних розрахунків по моделі та розробки Державного та місцевих бюджетів пропонується починати фінансовий рік не з 01.01 наступного року до 31.12 того ж року, а з 01.07 поточного року до 01.07 наступного року.

Вважаємо, що балансовий метод у плануванні — надійний механізм вирішення соціальних та економічних проблем, особливо в умовах фінансово-еко-

⁶ Шаповал Н. С. Балансовые модели и нормативы в планировании / Н. С. Шаповал. — К. : Наук. думка, 1985. — 128 с.